DOI No: <http://dx.doi.org/10.29228/Joh.43930>

Authenticity process is conducted by

Makale Türü: Araştırma makalesi
Geliş Tarihi: 02-06-2020
Kabul Tarihi: 01-01-2021
On-line Yayın: 25-02-2021

Article Type: Research article
Submitted: 02-06-2020
Accepted: 01-01-2021
Published Online: 25-02-2021

Atıf Bilgisi / Reference Information

Gürdamar E. (2021). Erken Cumhuriyet Döneminde Şarapçılığın Gelişimi ve Tekel İdaresi'nin Kalkınma Yolundaki Arayışları, *Journal of History School*, 50, 83-107.

ERKEN CUMHURİYET DÖNEMİNDE ŞARAPÇILIĞIN GELİŞİMİ VE TEKEL İDARESİ'NİN KALKINMA YOLUNDAKİ ARAYIŞLARI

Ersin GÜRDAMAR¹

Öz

Şarapçılık, Anadolu'da uzun yıllar boyunca ihmal edildi. Cumhuriyet yöneticileri ise kalkınma isteğini güçlü bir şekilde hissediyordu. Cumhuriyet'in en önemli kaynağı gümrük ve tekel gelirleriydi. Şarapçılık, sadece üzüm üretimini değil aynı zamanda bağcılığı da kapsayan bir alan olması sebebiyle üretimi ve ihracatı göz ardı edilemezdi. Şarap ihracatından elde edilebilecek gelirler kalkınma amacına hizmet edebilirdi. Tekel İdaresi, bakir olan bu alanda kapsamlı çalışmalar yürüterek açtığı fabrikalar ve numune evleri ile şarap üretimini büyük ölçüde arttırdı. Kalite, standardizasyon ve reklâm faaliyetleri yoğunlaştırıldı. Bu çalışmada dönemin tarım ve kalkınma politikaları doğrultusunda şarapçılığın ekonomiye yaptığı katkılar ele alınacaktır. Bu alanda çıkarılan kanun ve yönetmelikler verilerek tamamlayıcı bir bakış açısı sunulacak ve ardından şarapçılığın gelişim süreci ile birlikte Tekel İdaresi'nin bu alana yapmış olduğu yatırımlar ve şarapçılığın ihracat düzeyindeki katkısı incelenecektir. Bu çalışma şarapçılıkla ilgili erken dönemde Cumhuriyet yönetiminin hangi ekonomik ve sosyal sebeplerle hareket ettiğini ve nasıl bir vizyona sahip olduğunu ortaya çıkarması açısından tamamlayıcı bir bakış açısı sunacaktır.

Anahtar Kelimeler: Şarapçılık, Bağcılık, Tekel, İhracat, Kalkınma.

¹Öğr. Gör. Dr., Adıyaman Üniversitesi, Kahta Meslek Yüksekokulu, egurdamar@adiyaman.edu.tr, Orcid: 0000-0002-4714-2087

The Improvement of Winemaking in the Early Republican Period and the Monopoly Administration's Search For Development

Abstract

Winemaking has been neglected for many years in Anatolia. Republican administrators've felt a strong desire for development. The most important source of the republic has been customs and monopoly revenues. As the winemaking has been an area that covers not only grape production but also viticulture, its production and export could not have been ignored. Revenues from wine exports could serve the purpose of development. The Monopoly Administration, by carrying out extensive studies in this untouched area, has greatly increased wine production with the factories and sample houses it opened. Quality, standardization and advertising activities have been intensified. In this study, the contributions of winemaking to the economy in line with the agriculture and development policies of the period will be discussed. A complementary perspective will be presented by giving the laws and regulations issued in this field, and then the investments made by the Monopoly Administration in this field along with the development process of the winemaking and the contribution of the winemaking at the export level will be examined. This study will provide a complementary perspective in terms of revealing what economic and social reasons the Republican administration acted in the early period and what vision it had.

Keywords: Winemaking, Viticulture, Monopoly, Export, Development.

GİRİŞ

Osmanlı Devleti zamanında belirli ölçülerde de olsa şarap üretimi söz konusuydu. Özellikle Bursa başta olmak üzere Marmara bölgesi Avrupa'nın doğusunda kaliteli şarapların üretildiği bir yerdi. 1880'li yıllarda Bursa ve çevresinde yıllık yaklaşık olarak 1 milyon kilo siyah üzüm, 11 milyon kilo beyaz üzüm olmak üzere toplamda 12 milyon kilo üzüm yetiştirilmekteydi. Siyah üzümler sadece şarap yapmak için kullanılırken beyaz üzüm çok geniş bir kullanım yelpazesine sahipti. Türk bağcıları üzümlerini genellikle satar ya da pekmez yaparlardı. Hristiyan bağcılar ise şarap üretirdi. Şarap üreticilerinin büyük bir çoğunluğu ise Rum'du².

Osmanlı Devleti zamanında şarabın üretilerek ihraç edildiği bilinmektedir. Bundaki en önemli sebep Fransa'da bağlara bulaşmış olan Filoksera adlı bir hastalıktır. Bu sebeple ülkede büyük miktarlarda şarap üretilmiş ve yıllık

---

² Charles Issawi, *The Economic History of Turkey 1800-1914*, United States: The University of Chicago Press, 1980, 267.

ortalama 3-4 milyon altın liraya denk gelecek şekilde şarap ihraç edilmiştir³. 1870'lerden itibaren İngiliz sermayedarlar Yunanlı ve Avrupalı sermayedarlarla ortaklaşa şarap üreticiliği gibi alanlarda yatırımlar yapmaya başladılar. Yine de Anadolu'da 20. yüzyıla kadar şarap sanayisinde büyük ilerlemeler sağlanamadı⁴. 1914 yılı istatistiklerine göre Osmanlı'da 5.023.731 dönümlük bağda toplam 1.543.579 ton üzüm elde edilmişti⁵. Üretimin 1880'li yıllara göre düşmesinde Balkanlar'ın kaybedilmesi büyük ölçüde belirleyici oldu.

Şarap üretiminde ülke Trakya, Marmara, Orta Anadolu, Ege, Maraş ve çevresi ile Elâzığ ve çevresi olmak üzere birçok bölgeden oluşmaktaydı⁶. Bir ülkede şarapçılığın ilerleyebilmesi için kaliteli ve uygun şarapların üretilmesi şarttır. Bunun için de ülkedeki üzüm cinsleri ve şarap bölgeleri iyi bilinmelidir. Bunlardan Marmara bölgesi İstanbul, Çanakkale, Balıkesir ve Bursa'nın yer aldığı geniş bir alandır. Bu bölgede yapılan şaraplar daha az alkol derecesine sahip orta düzeydeki şaraplardır ve sofrâ şarapları olarak kabul edilirler. Trakya bölgesinin şarapları ise alkolü az, ekstrakt miktarları çoktur. Ege bölgesi şaraplarının alkol, ekstrakt ve şeker miktarları fazladır. Ankara'dan Tokat'a kadar uzanan Orta Anadolu bölgesinin şarapları alkol ve ahenk açısından fazla ve ahenklidir. Gaziantep ve çevresinin kırmızı şarapları ise alkol ve ekstrakt miktarları yüksek ve renkleri keskindir. Bu bölge ülke şarapçılığı açısından gelecek vadeden bir bölgedir⁷. 1930 yılına gelindiğinde sadece 4 milyon kilo üzüm şaraba dönüştürülmektedir ki bu da üretilen üzümlerin ancak %1'ine denk gelmektedir⁸. Zaman içerisinde ihraç alanlarının kaybolması ve yenilerinin bulunamaması bağların da harap olmasına sebep olmuştur.

Cumhuriyet yönetimi Osmanlı Devleti'nden bu şartlarda miras olarak aldığı şarapçılığı geliştirmek amacıyla inisiyatif almaya karar verdi. Dönemin meclis tartışmaları ve yazın ürünleri incelendiğinde Tekel İdaresi'nin şarapçılığa müdahil olmasının bu alanı zayıflattığı ve gelişimini engellediği iddia edilse de durum tam olarak böyle değildir. Bu çalışmanın amacı o dönemde çıkarılan kanun, yönetmelik ve yayınlardan faydalanarak devletin oynadığı öncü rolün ne derecede verimli olduğunu ortaya koymaktır. Türk şaraplarının ve bağlarının

³ E. N. İnel, Üzümlerimizin Kıymetlendirilmesi ve Şarapçılığımız, *İstihbarat Bülteni*, 1944, Sayı 117, s. 4.

⁴ Elena Frangakis-Syrett, Patras, *Osmanlı İmparatorluğu'nda Liman Kentleri*, Çev.: Gül Çağalı Güven, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul, 1994, s. 32.

⁵ Tevfik Güran (Haz.), *Osmanlı Dönemi Tarım İstatistikleri 1909, 1913 ve 1914*, Tarihi İstatistikler Dizisi, Cilt 3, Ankara, 1997, s. 211.

⁶ Aydın Tarihi, Sayı 157, 1946, s. 158.

⁷ Sait Tahsin, Memleketimizde Şarap Mıntıkları, *Dönüm*, Sayı 9, 1933, s. 28.

⁸ Zafir Rıza, Şarapçılık, İspirtoculuk ve Sirkecilik, *İhtisas Raporları 1931 Birinci Ziraat Kongresi*, Milli İktisat ve Tasarruf Cemiyeti, Cilt 2, Ankara 1931, s. 1658.

değer kazanması ve kendilerini dünya çapında benimsetebilmeleri için devlet desteği kaçınılmazdı. Devletin ve Tekel İdaresi'nin bu alanda gerçekleştirdiği girişimler bir tercih değil kaçınılmaz bir durumun sonucuydu. Bu alanda gerçekleştirilen girişimlerle hem belirli düzeylerde de olsa ihracat sağlanmış hem de ithalatı azaltılabiliyordu. Ayrıca bu çalışmada Türkiye ve Dünyadaki ekonomik koşullar dikkate alınarak erken dönemde Cumhuriyet yönetiminin faaliyetleri ele alınacak ve devletin bu alanda neler yapabildiği ve yaptıklarının ne dereceye kadar doğru ve verimli olduğu dönemin ana kaynaklarının değerlendirilip yorumlanmasıyla ortaya konulmaya çalışılacaktır.

YÖNTEM

Çalışma oluşturulurken dönemin ana kaynakları ile araştırma eserler detaylı bir şekilde gözden geçirilmiş ve kapsamlı sonuçlara ulaşılmaya çalışılmıştır. Arşiv belgeleri, zabıt cerideleri, süreli yayınlar ve dönemin istatistik kayıtları kullanılarak ülke genelinde üretilen üzüm ve şarap miktarları ile bunların satışları ve elde edilen gelirler dikkate alınarak Türkiye'nin uluslararası alandaki konumu karşılaştırmalı olarak ele alınmıştır. Ardından Şarapçılıkta kaliteyi arttırmaya yönelik faaliyetler ve Tekel İdaresi'nin faaliyetleri verilmiştir. Bunlara ek olarak devlet tarafından bu alan ile ilgili çıkarılan kanun ve yönetmelikler değerlendirilerek konunun bütün parçaları bir araya getirilmiş ve bu şekilde sistematik bir yöntem oluşturulmuştur. Konu kendisini önceleyen tarihsel arka planı ile birlikte verilmiş ve bu doğrultuda giriş kısmında kısa bir anlatımda Osmanlı zamanında şarapçılık hakkında bir bilgilendirme yapılmıştır. Ardından tamamlayıcı bilgiler verilerek Cumhuriyet yöneticilerinin bu alandaki bakış açısı sunulmaya çalışılmıştır.

BULGULAR ve YORUM

Cumhuriyet Yöneticilerinin Şarapçılıkta Gelişim ve Kaliteyi Arttırmaya Yönelik Girişimleri

I. Dünya Savaşı ile birlikte toplumların ıspirtolu içki tüketimleri azalmıştır. İspirtolu içkiler içerisinde alkol oranı fazla olan rakıya göre alkol oranı düşük olan şarap ve biranın tüketimi Avrupa'da artarken Türkiye'de tam tersi bir durum gerçekleşmiş ve rakı tüketimi artmıştır. Cumhuriyet yönetimi rakı üretimini azaltarak düşük alkollü içkilerin tüketilmesini teşvik etmek amacıyla

bira ve şarap fiyatlarını düşürmeye ve ülkedeki şarapçılığı geliştirmeye çalışmıştır⁹.

1920'li yıllarda birçok lüks ürün gibi Fransız şarapları da Türkiye'ye ithal edilmekteydi¹⁰. Tekel İdaresi, bu durumun önüne geçebilmek amacıyla 1928 yılından itibaren şarap üretimini teşvik etmek için belirli düzeyde üretim yapanlara bedelsiz araç-gereç yardımı yaptı. Ayrıca ihraç etmek amacıyla şarap üreticilere de prim verilmesi kararlaştırıldı. İdare, şarapçılığın gelişmesi için üreticiyi koruyan bir zihniyetle hareket etmiş, üreticiye kendisi avans verdiği halde ürününü istediği kuruluşa satmakta üreticiyi serbest bırakmıştı¹¹.

1931 yılında toplanan Ziraat Kongresi'nde şarapçılık üzerine çalışan encümen hazırladığı raporda şarabın üretim ve satışının serbest bırakılmasını ve inhisar vergisine tabi tutulmamasını gerekli görmüştür. Heyet tam serbestlik durumunda şarapçılığın hızlı bir şekilde ilerleyeceğini ve bu sayede ülke ekonomisinin bundan olumlu etkileneceğini düşünmektedir. Şarapçılık bağıcılıkla doğrudan bağlantılı olan bir konudur. Bu iki alanın tek bir merkezden eşgüdümlü yönetilmesi gerekirken bağıcılığı İktisat Bakanlığı, şarapçılığı ise Tekel İdaresi yönetmekteydi. Şarapçılıkta şişe şarap satımı ve kaçakçılığı kapsayan kuralların esnetilmesi, şarap kooperatiflerinin oluşturulması, ithal şaraplara ağır vergiler uygulanması ve bütün bu beklentiler dikkate alınarak yeni bir şarap kanunu hazırlanması encümen heyetinin temel görüşleriydi¹².

Türkiye'nin coğrafi özellikleri üzüm yetiştirmeye oldukça elverişlidir. Türkiye'de şarap üretiminin artırılması yönündeki girişimler üzümlerin değerinin artırılması sonucunu da beraberinde getirmekteydi. Türkiye'de bağıcılık uzun yıllar kuru üzüm satışına bağlı kalmıştır. Kuru üzüm satışlarında yaşanan pazar sıkıntısı ve kuru üzümün şaraba göre daha düşük bir katma değere sahip olması şarapçılığın geliştirilmesini kaçınılmaz kılmıştır (Tahsin, 1932, s. 15). Türkiye, üzüm ihracatında I. Dünya Savaşı'nın ardından sıkıntılı zamanlar yaşamıştı. 1912 yılında Türkiye, İngiltere'ye 21.000 ton üzüm ihraç ederken savaşın sonunda bu pazar büyük ölçüde kaybedilmişti¹³.

Türkiye'de erken dönemde şarapçılık konusundaki en büyük engel üretim ve olgunlaştırma konusunda insanların çok fazla bilgi ve tecrübelerinin

⁹ Sait Tahsin, Türkiye'de İspirtolu İçki Sarfıyatı, *Dönüm*, Sayı 8, 1940, s. 337.

¹⁰ Yahya, S. Tezel, *Cunhuriyet Dönemi'nin İktisadi Tarihi (1923-1950)*, Yurt Yayınevi, Ankara, 1982, s. 443.

¹¹ Fatma-Suut Doğruel, *Osmanlı'dan Günümüze Tekel*, Tekel Yayınları, İstanbul, 2000, s. 249.

¹² Encümen Raporu, Şarapçılık, *İhtisas Raporları 1931 Birinci Ziraat Kongresi*, Milli İktisat ve Tasarruf Cemiyeti, Cilt 2, Ankara 1931, s. 1693-1696.

¹³ Vedat Nedim Tör, Üzüm Meselesi, *Kadro*, Sayı 8, 1932, s. 45.

olmamasıydı. Bu konuda kurslar açılması ve numune şaraphaneler kurulması kaçınılmazdı. Bu şaraphaneler sayesinde fiçı içerisinde yıllarca bekleyen şaraplar daha kaliteli ve değerli hale gelecek ve ülke ekonomisine katkı sunacaktı¹⁴. 1935 yılında İnhisarlar İdaresi, şarap üretiminde kullanılmak üzere Fransa'dan şarap fiçıları almak için takas sisteminin dışında 274.000 peşin parayla ödeme yapmıştır. İdare, bir önceki yıl yeterli şarap fiçısı olmaması sebebiyle üretimin aksamasını gerekçe göstererek bu ayrıcalığı elde etmiştir. Bakanlar Kurulu'nun imza ve onayıyla alınan bu karar şarap üretiminin ve ihracatının önemsendiğinin de göstergesiydi¹⁵.

Ankara Yüksek Ziraat Enstitüsü açtığı şarapçılık bölümünde bilimsel anlamda çalışmalarını yürütmekteydi. 1933 yılında Kavaklıdere'de bulunan Saksenders Şarap imalathanesinin üretimi bırakmasının ardından sahip olduğu alet ve makineler İş Bankası aracılığıyla Enstitüye geçmiştir. Enstitü, şarapçılığın geliştirilmesinde gerçekleştirilecek adımların en önemli unsuru konumundaydı¹⁶.

8 Ekim 1930 tarihinde Tekirdağ'da bir şarap fabrikası yapılması yönünde Bakanlar kurulu karar almış ve onaylamıştır¹⁷. İnhisarlar İdaresi, 1933 yılında Tekirdağ Şarap Fabrikası'nda görevlendirmek üzere Fransa'dan şarap ustası Mösyö Jobe'yi iki sene çalışmak üzere görevlendirmiştir¹⁸. Ülkedeki mevcut bağları geliştirmek istediği gibi aynı zamanda Avrupa'da yetişen üzüm cinslerini de Türkiye'ye getirerek yetiştirmeye çalışmıştır. İdare teknik servisi 1935 yılında Trakya bölgesi için Tekirdağ'da bir tecrübe bağı kurmuştur. Bu bağda Avrupa'dan getirilen üzümler sayesinde harman yapılarak kaliteli sofrı şarapları yetiştirilmeye çalışılmıştır¹⁹. Trakya, Osmanlı zamanında bağcılığın yaygın olduğu ve şarap ihracatının yapıldığı bir bölgeydi. Cumhuriyet döneminde ise bu alanda gerileme yaşanmış ve imalathaneler çağının gerisinde kalmıştır. Bu sebeple Trakya şarapçılığı lüks şaraplar yerine sadece sofralık şaraplar üretebilecek durumdaydı²⁰.

1937 yılına gelindiğinde Tekirdağ şarap fabrikası ileri teknolojiyle donatılmış ve 1 milyon kilo şarap alabilen odalara sahip olmuştur. Fabrika müdürü Adnan Yaltı'nın ifadesine göre Türkiye'nin 3 milyon litre olan ihtiyacın

---

¹⁴ Sait Tahsin, Türkiye'de İspirto ve Şarapçılık, *İhtisas Raporları 1931 Birinci Ziraat Kongresi*, Milli İktisat ve Tasarruf Cemiyeti, Cilt 2, Ankara 1931, s. 1653.

¹⁵ BCA. Kararlar Daire Başkanlığı 1928-. 030.18.01.02/57.65/5., 07.08.1935.

¹⁶ BCA. KDB 1928-. 030.18.01.02/37.49.14., 02.07.1933.

¹⁷ BCA. KDB 1928-. 030.18.01.02/14.62.17., 08.10.1930.

¹⁸ BCA. KDB 1928-. 030.18.01.02/38.53.10., 25.07.1933.

¹⁹ Marcel Biron, Avrupa Üzüm Cinslerinin Türkiye İklimine İntibakları, *İstihbarat Bülteni*, Sayı 117, 1944, s. 17.

²⁰ Salâhattin Öncel, Trakya Şarapçılığı, *İktisadi Yürüyüş*, Sayı 7, 1940, s. 14.

1,5 milyon litresi Tekirdağ fabrikasında üretilmekteydi. Bunun 1.100.000 litresi kanyak üretiminde kullanılmakta ve geriye 400 bin litre kalmaktaydı. Fabrikanın üretim politikası fazla değil kaliteli şarap üretmektir. Kurulan tecrübe bağlarında Bordo, Burgonya, Portekiz, İspanya ve Macaristan'dan üzüm çeşitleri getirilerek toprağa uyumlu hale getirilmeye çalışılmaktaydı²¹. Tekirdağ fabrikasının faaliyetleri endüstriyel anlamda şarapçılığın ilk kez denendiği yer ve zamandı²².

1935 yılında 10 bin litre üretmek üzere bir tecrübe imalathanesi olarak kurulan İzmir Şarap İşletmesi 1940 yılında 2,5 milyon litre üretebilecek bir aşamaya gelmişti. Önce Tekirdağ'da ardından İzmir'de kurulan bu imalathaneler başarılı olduktan sonra birer fabrikaya çevrilmişlerdir. İzmir Fabrikası senelik ortalama 7 bin sepet üzümü doğrudan doğruya köylüden almaktaydı. Böylece İzmir Şarap Fabrikası ve Tekel İdaresi bağcılarını koruma altına almış olmaktadır. Tekel İdaresi, İzmir fabrikasını genişleterek 3 milyon litre şarap üretebilecek konuma getirebilmek için de girişimlerde bulunmaktaydı²³. Ülkede üretimi arttırabilmek amacıyla İzmir'de kurulacak olan şarap fabrikası ile ilgili Fransa, Cezayir ve Almanya'daki tam teşekküllü şarap fabrikaları heyetler gönderilmek suretiyle incelenmiş ve raporlar hazırlanmıştır²⁴. Sonrasında fabrika için Alman ve Fransız firmalarıyla anlaşılmış ve fabrikanın proje ve planları böylece hazırlanmıştır²⁵.

Tekel İdaresi, ülke ekonomisinde belirleyici bir rol oynamaktaydı. Bu kapsamda ülkede üzüm yetiştiriciliğinin değerli ve katma değer haline getirilmesi için gerekli olan çalışmaları yürütmüştür. Kalite ve standardizasyonun arttırılması adına 1943 yılında bağcılara aşılama amacıyla köklü çubuklar, gerekli ilaçlar ve ihtiyaç duyanlara nakit yardımlar verilmiştir. Bunlara ek olarak şarap fabrikalarının kapasiteleri arttırılmış ve 16 bölgede numune şarap evleri açılmıştır. Yine İnhisar İdaresi, ihraç edilecek bir ürün haline getirilmesi için özel şarap üretimini teşvik etmiş ve bu işin öğretilmesi için kurslar düzenlemiştir²⁶. Numune şarap evlerinin sayısı 1946 yılına gelindiğinde 28'e çıkmıştır²⁷.

Tekel İdaresi, bağ ürünlerinde şarapçılığa daha fazla üzüm ayırarak Türkiye'de üretilen şarapların değerlendirilmesi ve bu şaraplarla ihracat potansiyeline kavuşulması gibi ekonomik sebeplerle sistemli bir politika

²¹ Akşam, 19 Temmuz 1937, s. 5.

²² Fatma-Suut Doğruel, a.g.e., s. 250.

²³ Selim Cavid, İzmir Şarap Fabrikası, *İktisadi Yürüyüş*, Sayı 19, 1940, s. 7.

²⁴ BCA. KDB 1928-. 030.18.01.02/82.16.7., 10.03.1938.

²⁵ BCA. KDB 1928-. 030.18.01.02/84.87.5., 28.09.1938.

²⁶ İstihbarat Bülteni, Sayı 117, 1944, s. 2.

²⁷ Fatma-Suut Doğruel, a.g.e., s. 252.

uygulamaktaydı²⁸. Şarapçılığın o dönemde gelişmesini sağlayacak olan bir başka husus ise şarap üreticilerine gerekli olan teknik bilginin sağlanmasıydı. Uzun yıllar Rumların elinde olan şarap üretimi mübadele ile birlikte bu kişilerin gitmesiyle önemli bir tecrübe sorununu da beraberinde getirmişti²⁹.

Tekel İdaresi, şarapçılığın geliştirilmesi amacıyla idari ve teknik tedbirler almış ve uygulamıştır. Özellikle mübadele sonucunda şarapçılığı bilen insanlar da ülkeden ayrılmıştır. Bu sebeple Türkiye uzun yıllar boyunca önemli miktarlardaki ihracat gelirlerini Yunanistan ve Bulgaristan gibi Balkan ülkelerine kaptırıyordu. İnhisar İdaresi, çıkarılan 790 sayılı kanunla şarap üretiminin serbest hale getirilmesi, üretim amaçlı şarap yapanlara gerekli teknik aletlerin dağıtılması, avans verilmesi, ihracat yapabilenlere prim verilmesi gibi tedbirler almıştır. Fransa'dan getirilen bir şarap uzmanı Türk gençlerine kurulan modern bir şarap laboratuvarında dersler vermeye başlamıştır³⁰.

İzmir Satış Kooperatifleri Birliği, 1939 yılında Manisa'da büyük bir şarap fabrikası inşa etmişti. Bu fabrika senede 10 milyon litre şarap üretebilecek kapasitededir. Üretilen fazla şarapların ihraç edilebilmesi için gerekli tedbirler alınmıştı³¹. Şarabın sadece fabrikasyonu değil aynı zamanda bağcılığın geliştirilmesi için de faaliyetler yürütülmüştür. Bağcılara hastalıklarla mücadele ve yetiştiricilik konularında teknik bilgilerin verilmesi ve broşürlerin dağıtılması da bu politikaların tamamlayıcı bir boyutudur. Hem şarap laboratuvarı hem de Tekirdağ'da kurulan şaraphane bu işle ilgilenenler açısından bir eğitim yuvasına dönüştürülmüştür. İnhisar İdaresi, şarapçılığı sadece gelir getiren bir alan olarak değil aynı zamanda köylünün kalkınmasını sağlayacak bir konu olarak görmekteydi³². Beyaz ve kırmızı tekel şarapları bu şekilde üretilebilmişti³³.

İzmir'de 1941 yılı itibarı ile Hüseyin Basri ve Şekip adlı iki kişi tarafından çalıştırılan özel bir şarap fabrikası İzmir'in şarap ihtiyacının dörtte birini karşılamaktaydı. Tekel İdaresi kendisi ile birlikte girişimci insanların faaliyetlerini de destekliyordu³⁴. Bununla birlikte Trakya ve Ege bölgelerindeki bağ bölgelerinde bulunan şarap teşkilatı genişletilmiş ve fabrikaların kapasiteleri artırılmıştır. Bunlara ek olarak Isparta, Bilecik, Ankara, Ürgüp, Gaziantep ve

²⁸ Ekrem Necmi İncl, Üzümlerimizin Kıymetlendirilmesi ve Şarapçılığımız, *İstihbarat Bülteni*, Sayı 117, 1944, s.4.

²⁹ Zafir Rıza, a.g.m., s. 1677.

³⁰ Rıza Çavdarlı, *Eski Türklerde Şarap ve Tarihi*, Resimli Ay Matbaası, İstanbul, 1937, s. 30.

³¹ Akşam, 1 Ocak 1939, s. 8.

³² Ekrem Necmi İncl, a.g.m., s.5.

³³ Rıza Çavdarlı, a.g.e., s. 32.

³⁴ S. C. Yazman, Şarap Fabrikası, *İktisadi Yürüyüş*, Sayı 48, 1941, s. 14.

Tokat gibi yerlerdeki bağ bölgelerinde numune şaraphaneleri açılmış ve üretim yapılmaya başlanmıştır³⁵.

1939 yılında hükümet merkezi Paris'te olan uluslararası şarap ofisine dahil olmak istemiş ve bu konuyla ilgili bir kanun tasarısı hazırlamıştır. Türkiye'nin şarap ihracatında söz sahibi olabilmesi için uluslararası sisteme idari anlamda dahil olması kaçınılmazdır³⁶. 1940 yılına gelindiğinde uluslararası şarap ofisine Türk hükümetinin katılımı gerçekleşmiş ve bu durum Bakanlar Kurulu kararıyla da onaylanmıştır³⁷. Türkiye ekonomik alandaki kalkınma hamlelerine şarapçılığı da eklemiş ve bu sayede üzümlerini ham madde olarak ihraç eden bir ülke olmaktan çıkarak hem bağ ürünlerini değerli hale getirebilmiş hem de ithalatı azaltabilmiştir³⁸.

Erken Cumhuriyet Dönemi'nde Şarapçılıkla İlgili Hazırlanan Kanun ve Yönetmelikler

14 Eylül 1920 tarihinde çıkarılan 22 sayılı Men'i Müskirat Kanunu ile alkollü içkilerin üretimi, tüketimi, satışı ve ithalatı yasaklandı³⁹. Ancak 9 Nisan 1924 tarihinde çıkarılan 470 sayılı kanunun 7. maddesi 22 sayılı kanunun hükümlerini kaldırmış ve ispiroya inhisar etmesi için Maliye Bakanlığını görevlendirmiştir. Alkollü içkilerin üretimi, satışı ve ithali için artık hükümet yetkilidir. Bu kanun mecliste 88 kabul, 40 ret ve 5 çekimser oyla kabul edilmiştir⁴⁰.

22 Mart 1926 tarihinde ispiro ve alkollü içkiler hakkında 790 sayılı inhisar kanunu çıkarıldı. Bu kanun şarap dahil bütün alkollü içkilerin üretim, ithalat ve iç piyasadaki satışını hükümet inhisarına devretti. Üçüncü madde şarabın üretim ve ihracını serbest bırakıyordu. Ancak şarabın da iç piyasadaki satışı diğer içkilerde olduğu gibi devlet inhisarına aitti. Tekel İdaresi kanunun yayınlandığı tarihten itibaren iki sene içinde üç milyon kilo ispiro üretebilecek fabrikalar kurmakla mükellef kılındı. Bağ bölgelerinde üretimini satmak üzere yaş üzümünden şarap üretecek olanlar bağ bozumundan önce hangi bölgeden şarap üreteceklerini İnhisar İdaresi'ne bildirip ruhsat alacaklardır. İdare üretilen şarapları zimmet

³⁵ Ekrem Necmi İnel, a.g.m., s.6.

³⁶ BCA. KDB 1928-. 030.18.01.02/86.37.20., 28.04.1939.

³⁷ BCA. KDB 1928-. 030.18.01.02/90.34.4., 06.04.1940.

³⁸ Marcel Biron, Türkiye Bağları ve Şarapları, *İstihbarat Bülteni*, Sayı 110, 1940, s. 8.

³⁹ Zabıt Ceridesi, 65. Toplantı, 14 Eylül 1920, s. 142

⁴⁰ Zabıt Ceridesi, Devre 2, Cilt 8, 32. Toplantı, 8 Nisan 1924, s. 424; Zabıt Ceridesi, Devre 2, Cilt 8, 65. Toplantı, 9 Nisan 1924, s. 562.

olarak kayıt edebilecek ve ihraç edilemeyen şarapları belirlediği fiyatlardan satın alabilecektir⁴¹.

790 numaralı kanunun 1. maddesi şarabın üretimini hükümet inhisarına vermiş, 5. maddesi ile de bağ bölgelerinde yaş üzümünden şarap üretimi serbest bırakılmıştır. Yine 1928 yılında çıkarılan 7348 numaralı kararname şarabın iç pazarlarda satışına şarapçılığın geliştirilmesi için geçici olarak izin verilmiştir. Kanuna göre şarabın üretilmesi belirli şartlar altında serbest bırakılmış, satışı ise geçici olarak serbest bırakılmıştır⁴².

Düyun-u Umumiye öncesinde vergi verdiği sürece isteyen istediği şekilde içki üretip satabiliyordu. Kontrole tabi olmayan bu süreçte kalitesiz ispiro ve anasonun kötü bir taklidi olan anatol kullanılıyordu⁴³. 1925 yılında inhisar altına alınan ispirotolu içkiler 1926'da Lehli bir şirket tarafından yönetildikten sonra tamamen Tekel İdaresi'nin kontrolüne geçti. 790 sayılı kanunun birinci maddesine göre alkollü içkilerin işletme hakkı 1 Haziran 1926 tarihli bir sözleşmeyle İş Bankası ve Naçella Organizaçya adlı bir şirkete verildi. Banka ile şirket kendi aralarında *"İspiro ve Meşrubatı Küliye İnhisarı İşletme Türk Anonim Şirketi"*ni kurdular. Ancak bu şirket hükümete karşı olan yükümlülüklerini yerine getiremeyince 400.000 liralık teminat akçesine el konularak ve malları haciz edilerek imtiyazı iptal edildi⁴⁴. Bunun üzerine 28 Mayıs 1927 tarihinde *"İspiro ve Meşrubat-ı Küliye İnhisarının Sureti İdaresi Hakkında Kanun"* adıyla yeni bir kanun yürürlüğe girdi⁴⁵. Bu yasa ile alkollü içkiler tekeli tekrar hükümete verilmiş oldu. Hükümet, 1932 yılında Tekel Genel Müdürlüğü çatısı altına alınana kadar bir müdürlük aracılığıyla alkollü içkiler tekeli yürüttü⁴⁶. İsmet Paşa, 1930 yılında Sivas Demiryolları'nın açılışında yaptığı konuşmada içki inhisarı ile ilgili gerekçelerini açıklamıştır. İnhisar uygulanmadan önce de içki üretim ve satışının birkaç girişimcinin fiili inhisarı altında bulunduğunu belirtmektedir. İnhisar sebebiyle içki fiyatlarının arttığı yönündeki eleştirileri haklı bulmayan İnönü, *"eğer içki çok pahalı geliyorsa içmeyiniz. Sihatınızdan kazanırsınız. Varidattan kaybettiğimize yanmayız."* demek suretiyle alkollü içkiler ile ilgili yaklaşımını net bir şekilde ortaya koymaktaydı⁴⁷.

⁴¹ Resmî Gazete, Sayı 338, 3 Nisan 1926, s. 1235-1236.

⁴² Sait Tahsin, Türkiye'de İspiro ve Şarapçılık, *İhtisas Raporları 1931 Birinci Ziraat Kongresi*, Milli İktisat ve Tasarruf Cemiyeti, Cilt 2, Ankara 1931, s. 1654.

⁴³ *Cumhuriyet Rejiminde İnhisarlar*, T.C. İnhisarlar İdaresi, İnhisarlar Matbaası, 29 Ekim 1943, s. 9.

⁴⁴ Fatma-Suut Doğruel, a.g.e., s. 145.

⁴⁵ Resmî Gazete, Sayı 610, 18 Haziran 1927, s. 2679.

⁴⁶ Fatma-Suut Doğruel, a.g.e., s. 146.

⁴⁷ Bilsay Kuruç, *Belgelerle Türkiye İktisat Politikası*, Cilt 1, Ankara Üniversitesi Basımevi, Ankara, 1988, s. 103.

1942 yılına gelindiğinde 4250 numaralı İspirto ve İspirtolu İçkiler İnhisarı Kanunu çıkartıldı. Bu kanunla ispiroto ve ispiroto lu içkilerin yapılması, ithal edilmesi ve yurt içinde satılması hükümet inhisarına devredilmiştir. Her türlü şarap ile meyva şaraplarının yapılıp satılması bu kanuna göre serbesttir. Kanunun 15. maddesine göre İnhisar İdaresi, memleket şarapçılığının geliştirilmesi için araştırmalarına devam etmekle beraber uygun gördüğünde numune şaraphaneleri de açabilir. Yine bu doğrultuda Tekel İdaresi, Gümrük ve İnhisarlar Bakanlığı'yla iş birliği yapabileceği gibi üreticilere şarapçılık tekniğini öğretmek için kurslar açıp yarışmalar düzenleyebilir. Ayrıca Tekel bütçesindeki ödenekten verilmek üzere ihracat yapanlara prim verebilir. İdare, kendisi sattığı şaraplar için de prim alabilmektedir⁴⁸.

Türkiye 1930'lu yıllara kadar ispiroto ithalatı yapmaktayken 1931 yılından itibaren üretimini arttırmış ve bu konuda kendisine yeterli bir hale gelmeye başlamıştır. Bu alanda hazırlanan kanun ve nizamnameler kadar yeni kurulan şeker fabrikaları da bu duruma katkı sağlamıştı. İspirto, içki yapımında kullanıldığı gibi aynı zamanda motorlu araçların kullanımında yakıt görevi de görmektedir. O yıllarda ispirotoyu yardımcı bir ürün olarak üretmek ve bu suretle üretilen ispirotoyu motor yakıtı olarak kullanmak yönünde fikirler de bulunmaktaydı⁴⁹. İçki ve şarapçılık ile ilgili çıkarılan kanunlar halkın sağlığını korumayı amaçladığı gibi standardizasyon yoluyla üretimdeki kaliteyi arttırarak nihayetinde ihracat olanaklarını da arttırmayı amaçlıyordu. Şarap, hem düşük dereceli bir alkol olması hem de bağcılığı kapsamı açısından özellikle teşvik edilmektedir. Bu amaçlarla kanunlar bu doğrultuda düzenlenmiş ve özel sektör kullanarak Tekel İdaresi kapsamında politikalar oluşturulmuştur.

Tekel İdaresi'nin Şarapçılığı Geliştirme Arayışları ve Şarapçılığın Erken Dönemdeki Genel Durumu

Mustafa Kemal Atatürk, Medeni Bilgiler adlı kitabında tekeller ve ispiroto lu içkilerle ilgili yaptığı açıklamalarda şarabın üretimi, ithalatı ve yurt içinde satışının tekel altında olduğunu ancak ihracının serbest olduğunu belirtmektedir. Bu ürünlerde tekel kurulmasındaki amaç gelirleri tahsil edebilmek, ispiroto sanayisini kurmak ve özellikle şarapçılığı geliştirmektir⁵⁰. Bu şekilde çerçevesi

⁴⁸ Zabıt Ceridesi, Devre 6, Cilt 26, 3. Toplantı, 8 Haziran 1942, s. 99-105; Resmî Gazete, Sayı 5130, s. 3131-3132.

⁴⁹ Şevki M., Milli Mahrukat Meselesi III, *Kadro*, Sayı 20, 1933, s. 38.

⁵⁰ Mustafa Kemal Atatürk, *Medeni Bilgiler*, Toplumsal Dönüşüm Yayınları, 2. Baskı, İstanbul, 2010, s. 215.

çizilmiş olan içki ve şarap politikası Osmanlı Devleti'nin bu konuda bıraktığı mirasın üzerinde şekillenmiştir.

Osmanlı Devleti'nde miri ile beyiye adında iki çeşit vergiye tabi olan içki Tekel İdaresi ile yeni bir anlayış ve yönetime kavuştu. 1920-22 arasında yıllık ortalama 822.000 lira gelir getiren ispirto ve içki gelirleri 1930-32 arasında yıllık ortalama 5.206.000 liralık bir gelir getirmekteydi. Cumhuriyet İdaresi 1926 yılında İspirto ve İspirtolu İçkiler İnhisarını oluşturmuş, bu idareyi de 1932 yılında tütün ve tuzla birleştirmiştir. Bu eylemin birinci amacı ispirto ve içki ithalatının önüne geçerek hem yurt dışına giden parayı hem de halkı kaçak ve sahte içkiden korumaktır. Düyun-u Umumiye İdaresi kurulduğu andan itibaren ülke genelinde kapsamlı ve çağdaş bir üretim tesisi yoktu. Bu idare vergi gelirlerini toplayıp kârını arttırmaktan başka bir amaç gütmüyordu. Ancak Tekel İdaresi, yürüttüğü faaliyetlerle bu konudaki sıkıntıları gidermeye çalıştı⁵¹.

Devlet ihracat hacmini arttırmayı ve tarıma yardımcı olmayı hedeflemiş ve devletçiliği 1930'lardan itibaren uygulamaya başlamıştı⁵². Tekel İdaresi, içki politikalarını belirlerken hem temiz ve bilimsel yollarla üretilen içkileri temin etmeye çalışmış hem de rakı gibi alkol derecesi yüksek olan içkiler yerine halkın şarap gibi düşük dereceli içkileri kullanmasını tercih etmişti. Ayrıca iyi cins şaraplar elde ederek bunların ihracı yoluyla ülke gelirlerini artırma doğrultusunda kapsamlı bir arayış sürecine de girmişti. O dönemlerde Türkiye'nin en önemli iki gelir kaynağının gümrükler ve inhisarlar olduğu düşünüülürse bu arayış kaçınılmazdı⁵³.

1928-29 döneminde 2.682.821 litre olan şarap üretimi 1929-30 döneminde 3.154.569 litre, 1930-31 döneminde ise 2.218.358 litre olarak yaş üzümünden gerçekleştirilmiştir. Türkiye, şaraptan sınırlı da olsa bir ihracat geliri elde etmekteydi. 1923-1930 yılları arasında ortalama 7000 lira gelir elde edilmişken 1931 yılında bu gelir 11.308 liraya çıkmıştır. Türkiye'nin bu yıllarda ihracat yaptığı ülkeler İtalya başta olmak üzere Almanya, Mısır ve Yunanistan'dır⁵⁴.

Türkiye'de şarap üretimi yapılan yerler 1935 yılı itibarı ile incelendiğinde Çanakkale'nin 81 imalathane ile başı çektiği görülmektedir. Tekirdağ'da 73, Ankara'da 52, Aydın'da 37, İzmir'de 28 adet imalathane bulunmaktaydı.

⁵¹ *İstihbarat Bülteni*, Fevkalade Sayı, 1933, s. 25.

⁵² Stefanos Yerasimos, *Az gelişmişlik Sürecinde Türkiye*, Cilt 3, Gözlem Yayınları, İstanbul, 1976, s. 1279.

⁵³ *Cumhuriyet Rejiminde İnhisarlar*, T.C. İnhisarlar İdaresi, İnhisarlar Matbaası, 29 Ekim 1943, s. 12.

⁵⁴ Devlet İnhisar İdareleri ve İnhisar Maddeleri İstatistiği, Başvekalet İstatistik Umum Müdürlüğü, İstanbul Marifet Matbaası, 1932, s. 67-69.

Türkiye'nin 1935 yılı şarap üretimi toplamda 6.891.578 litredir. İnhisar İdaresi'nin üretimi ise 406.372 litredir⁵⁵. Tekirdağ fabrikası 1936 yılında 1.051.066 litre, 1937 yılında 1.567.400 litre şarap üretmişken İzmir fabrikası 450.704 litre, 1937 yılında 691.299 litre şarap üretmiştir. Bu iki fabrikanın 1937 yılı toplam üretimi 2.258.699 litredir⁵⁶.

Ülkede likör gibi bazı içkiler sadece Tekel tarafından üretilse de şarap, rakı ve bira tek el vergi ve bandrollerine tabi olmak şartıyla özel kesim tarafından da üretilmekteydi. Ancak 1939 yılında bira, 1949 yılında da rakı tamamen Tekel'in üretim kapsamına alındı. Bu durumda sadece şarap özel kesime açık bir alan olarak yerini korudu.

Tablo 1

Türkiye'nin 1932-1944 Yılları Arasındaki Şarap Satış-Tüketim ve Fiyat İstatistiği

Yıllar	Tekel+Özel Şarap Satışları (Litre)	Nüfus Başına Şarap Tüketimi (Litre)	Ayarlanmış Ortalama Şarap Fiyatları (Litre-Kuruş)
1932	380.037	0,0248	8,13
1933	467.835	0,0300	7,98
1934	405.848	0,0256	8,75
1935	489.617	0,0303	8,44
1936	567.295	0,0345	6,75
1937	513.571	0,0307	6,57
1938	639.583	0,0376	7,05
1939	784.567	0,0451	6,72
1940	891.441	0,0501	4,33
1941	858.955	0,0475	3,75
1942	870.089	0,0473	2,63
1943	1.073.342	0,0575	3,52
1944	1.160.039	0,0611	4,58

Kaynak: Cilov, 1949, s. 190.

⁵⁵ Tarım İstatistikleri 1928-36, Başvekalet İstatistik Umum Müdürlüğü, Mehmet İhsan Matbaası, Ankara, 1937, s. 172-179.

⁵⁶ *İnhisarlar İdaresi İşletme Muameletına Ait İhzarî Malumat*, Başvekalet İstatistik Umum Müdürlüğü, R. F. Matbaası, İstanbul, 1938, s. 21.

Tekel İdaresi, 1939 yılından itibaren rakı gibi yüksek alkollü içkilerin tüketimini azaltmak için şarap gibi düşük alkollü içkilerin fiyatlarını azaltmıştır. Bu doğrultuda insanlar içki tüketimini şaraptan yana tercih etmişler ve daha az alkollü ve besleyici olduğunu düşündükleri bu ürünü talep etmişlerdir⁵⁷.

1942 yılında ispiro ve ispirotolu içkiler inhisarı hakkında hazırlanan tasarı görüşülmüş ve burada çeşitli görüşler dile getirilmiştir. Dr. Sadi Konuk ve Nevzat Ayaz, Bursa şarap üretim ve satışlarının tamamıyla serbest bırakılmamasını talep etmişlerdir. Vekillerin bu konuda çok çeşitli ve detaylı görüşleri bulunmaktadır. Şarabın sadece bir gelir kaynağı olarak değil aynı zamanda bir sanayi alanı olarak teşvik edilmesi, bir ihracat maddesi olarak ele alınması gerektiğine dair düşünceler belirtilmişti. Şarap üretiminin inhisar altına alınmayarak serbest bırakılmasını talep eden vekiller de bulunmaktaydı. İnhisarlar Bakanı Raif Karadeniz ise bu tasarinın amacını yaptığı konuşmada açıkça belirtmektedir. Tasarinın amacı mevzuattaki eksiklikleri tamamlayarak ihracat yapabilmek ve üretim ile fabrika potansiyelini arttırmaktır. Mecliste bazı vekillerin ihracat için bile olsa üretimin artması iç tüketimi artırır yoluyla yaptığı eleştirileri yanıtlayan Bakan, Türkiye'nin bağıcılık vaziyetinin âtil bir durumda olduğunu, I. Dünya Savaşı öncesinde 80 milyon litre şarap üretilirken içinde bulunan zamanda ancak 10 milyon litre şarap üretilebildiğini dile getirmekteydi. Türkiye'nin komşuları 150-200 milyon litre şarap üretirken Türkiye çok ciddi bir gelirden mahrum kalmaktaydı. Kalkınma için gerekli olan para bu dönemde sadece tarımsal ürünlerden elde edilebilecek olan katma değere bağlıydı⁵⁸.

Kanun tasarısının görüşüldüğü zamanlarda Kayseri'de bir ispiro fabrikasının kurulup kurulmayacağını sorulması üzerine Bakan Karadeniz, böyle bir kararın olmadığı ve böyle bir karar alabilecek vaziyette bulunmadıklarını belirtmiştir. Tekel İdaresi'nin bu konudaki temel politikası ülkede ispiro üretimini arttırmak ve bu ispirotaları yakıcı sıvı yerine kullanmaktır. Şarap fabrikası kurmak ise yürürlüğe girmesi beklenen kanuna göre özel teşebbüse bırakılmış bir alandır. Ancak özel teşebbüs bulunamazsa İdare kanun gereği bu görevi üslenebilir⁵⁹. 1942 yılında Büyük Millet Meclisi tarafından kabul edilen İspiro ve ispirotolu içkiler kanununun kabulüyle şarapçılığın geliştirilmesi amaçlanmış ve şarap üretimi serbest bırakılmıştır.

Türkiye'nin şarap üretiminin gerçekleşmesi için ise gerekli olan yaş üzüm miktarı en az 4-4,5 milyon kilogramdır. Şarap fabrikaları ülkede bağıcılığın

⁵⁷ Haluk Cilov, Memleketimizde Rakı İstihlâkinin Tetkiki, *İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mecmuası*, Cilt 10, 1949, s. 202.

⁵⁸ Ayın Tarihi, Sayı 102, 1942, s. 8.

⁵⁹ Ayın Tarihi, Sayı 102, 1942, s. 109.

korunup geliştirilmesinde belirleyici bir role sahiptir. Şarap üretiminde belirleyici olan hususlardan birisi de kap teminidir. Bu sebeple İdare, İstanbul'daki fıçı idaresini genişletmiş ve fıçı ustası yetiştirmek amacıyla gençleri istihdam etmeye başlamıştır⁶⁰. Fıçı üretimi şarapçılıktaki en önemli konudur. Fıçı üretimi yıllık 7-8 milyon litrelik şarabı alacak şekilde arttırılamazsa şarap ihraç etmek imkânsız olacaktır. Tekel İdaresi, 1946 yılında üç adet fıçı fabrikası yapmayı planlamıştır. Bu yıllarda Türkiye'de 20-25 milyon litre şarap üretilmekteydi. Ancak II. Dünya Savaşı'ndan çıkan Bulgaristan 280 milyon litre, Yunanistan ise 400 milyon litre şarap üretmekteydi. Bu iki ülkenin üzüm bağı miktarı ise Türkiye'den daha azdır. Cezayir, Türkiye'den 300.000 dekar daha az üzüm bağı olduğu halde 2,5 milyar litre şarap üretmektedir. Fransa'nın şarap üretimi 7 milyar litre civarındadır. Görüldüğü gibi Türkiye'nin şarap üretimi başlangıç düzeyindedir. İdare, şarapçılığı tütüncülük gibi büyük ölçüde gelir getiren bir seviyeye çıkarmak için yoğun bir çaba harcamaktaydı⁶¹.

Trakya bölgesinde şarapçılığın geliştirilmesi ve bu doğrultuda ülkedeki şarapçılığın durumu ve ileride gelişmesi üzerine alınacak tedbirleri belirlemek üzere Ziraat ve İnhisar Bakanlıklarından görevliler 16.08.1944 tarihinde bir toplantı düzenlemişlerdir. Yapılan bu toplantıda şu sonuçlara ulaşılmıştır. Ülkede şarapçılığın geliştirilebilmesi için öncelikle şaraplık üzüm çeşitleri tespit edilmeli ve bunlardan şarap yapılarak denemeler gerçekleştirilmelidir. Bu amaçla İnhisarlar Genel Müdürlüğü'nün 1943 yılında Ankara, Ürgüp, Antep, Isparta, Tokat ve Bilecik gibi yerlerde oluşturduğu numune şaraphaneleri bu amaca hizmet edebilecek durumdaydı. İdare 1944 yılında mevcut bulunan numune şaraphanelerine Kilis, Maraş, Urfa, Yozgat, Karaman, Bursa, Erdek, Kırıkkale, Kalecik ve Elâzığ bölgelerinde kurduğu 10 adet numune şaraphanelerini de ekleyerek toplam sayıyı 16'ya çıkarmıştır. Bu toplantı sonucunda şarapçılık üç farklı kategoriye ayrılmıştır. İlki ülke ihtiyacı için üretilecek şaraplar, ikincisi kalite şarapları ve üçüncüsü ise dış piyasaların ihtiyaçlarına göre üretilecek şaraplardır⁶². Ege bölgesinde yetişen misket üzümleri şarapçılık açısından çok kaliteli bir üzümdür. I. Dünya Savaşı'ndan önce misket üzüminden büyük ölçüde şarap yapılırdı. Avrupa ve özellikle Hamburg piyasalarında misket şarapları rağbet görmekteydi⁶³.

İsmet İnönü, Büyük Millet Meclisi'nin yedinci seçim döneminin ikinci açılış döneminde yaptığı konuşmasında Gümrük ve İnhisarlar Bakanlığı'nın gelişip ilerlediğini, devletin büyük bir kurumu haline geldiğini belirttikten sonra,

⁶⁰ Ekrem Necmi İncl, İnhisarlar Müskirat Fabrikaları, *İstihbarat Bülteni*, Sayı 117, 1944, s.51.

⁶¹ Ayın Tarihi, Sayı 157, 1946, s. 159.

⁶² İstihbarat Bülteni, Sayı 117, 1944, s. 52-54.

⁶³ Sait Tahsin, Tahsin, Misket Şaraplarımız ve Alçı Meselesi, *Dönüm*, Sayı 2, 1932, s. 23.

hafif bir içki olan şarap üretiminin takip edilen politikalar neticesinde arttığını ve ağır içkilerin tüketiminin bu şekilde azaltılmasını dikkatle takip ettiklerini ifade etmiştir⁶⁴.

Birçok bölgede yetişen yaş üzümleri işleyerek şaraba dönüştürmek yoluyla değerli hale getirmeyi amaçlayan İdare, Türk şarapçılığını meydana getirmek ve köylüyü zenginleştirmek istemekteydi. Doğal zenginliklerini işleyerek zenginleşen Fransa, Yunanistan, Bulgaristan ve İtalya gibi devletlerden bu alanda geri kalan Türkiye bu açığı kapatmak için büyük bir çaba içerisinde girmişti. Hem ekonomik hem de sosyal boyutu bulunan şarapçılık konusunda amaç ucuz ve kaliteli şaraplar üretmektir. Türkiye, bağcı ülkeler arasında dördüncü sırada olduğu halde şarapçılıkta sonuncu sırada yer almaktaydı. Türkiye'de bağ ürünlerinin %37'si kurutulmakta, %37'si pekmez yapılmakta, %22,5'i yaş olarak yenmekte, sadece %3,5'i ise şaraba dönüştürülmekteydi. Üzümün şaraptan başka katma değer anlamında değerlendirildiği bir ürün bulunmamaktaydı. Şarapçılığın kalkınması ve üzümlerin değerli bir ürüne dönüşebilmesi için bu alanda bilimsel ve planlı bir çalışma gerekmektedir⁶⁵. Bu doğrultuda ülkenin bütününde üzümün cins ve kalitesi ile bunların hangi tür şaraba dönüştürüleceği tespit edilmiş ve bu doğrultuda çalışmalar yürütülmüştür. 1944 yılında ortalama 10 milyon litre olan şarap üretimini 100 milyon litreye çıkarmak Tekel İdaresi için kısa vadedeki önemli bir hedeftir. Yine yapılan çalışmalar göstermiştir ki ihracat alanında gelir getirecek olan şaraplar en uygun Ege bölgesinden üretililebilecektir. Aşağıdaki tabloda şarapçılık ile ilgili araştırmaların ve faaliyetlerin yoğunlaştığı 10 yıllık dönemde Türkiye'nin şarap üretimi bağcılık istatistikleri ile birlikte gösterilmiştir.

---

⁶⁴ Aydın Tarihi, Sayı 132, 1944, s. 21.

⁶⁵ İstihbarat Bülteni, Sayı 118, 1946, s. 8.

Tablo 2

Türkiye'nin 1941-1950 Yılları Arasındaki Şarap Üretimi ve Çeşitli İstatistikler

Yıllar	İşlenen Bağ Alanı (1000 Hektar)	Üzüm (1000 ton)	Şarap Üretimi (1000 Litre)	Şarap İçin Kullanılan Üzümün Payı (%)
1941	406	869	10.627	1,75
1942	428	946	10.909	1,65
1943	449	1.143	12.853	1,61
1944	472	1.356	19.011	2
1945	521	1.561	25.995	2,38
1946	534	1.592	17.625	1,58
1947	536	1.403	14.075	1
1948	611	1.331	11.541	0,87
1949	556	1.751	17.715	1,01
1950	535	1.402	13.715	0,98

Kaynak: (Doğruel, 2000, s. 252).

Görüldüğü üzere işlenen üzüm ve bağ miktarı hemen hemen aynı olsa da II. Dünya savaşı yıllarının ardından Türkiye'nin şarap üretimi 26 milyon litreye yaklaşmıştır. Ancak bu oran uzun yıllar korunamamış ardından tekrar gerilemiştir. Hiç şüphesiz Türkiye'nin uluslararası alanda komşuları ile birlikte önemli şarap üretici ülkelerin konumuna ulaşması kolay değildi. Uzun yıllar boyunca ihmal edilmiş olan şarapçılık daha geniş çaplı çalışma ve araştırmalara muhtaç bir konumdaydı.

Tekel İdaresi'nin Şarapçılığı Geliştirme Arayışları ve Şarapçılığın Erken Dönemdeki Genel Durumu

Dünya'da şarapçılık ile ilgili duruma göz atıldığında güney Avrupa'da Akdeniz ülkelerinin hem bağcılıkta hem de şarap üretiminde oldukça ileri seviyelerde oldukları görülür. Şarapçılıkta en ileri Avrupa ülkesi Fransa'dır⁶⁶. Bu pazarda yer almak isteyen Türkiye, İskandinavya, Danimarka ve Hollanda gibi ülkelere 200-300 bin litre şarap ihraç etmekte ve yaklaşık 1 milyon lira gelir elde etmekteydi. Tekel İdaresi, şarap üretimindeki yenilikleri takip ederek bu üretim ve ihracat miktarını arttırmaya çalışmaktaydı⁶⁷. 1930'lu yıllarda Yunanistan ve

⁶⁶ Süreyya İnel, Diğer Memleketlerde Şarapçılık, *İstihbarat Bülteni*, Sayı 117, 1944, s. 29.

⁶⁷ Selim Cavid, a.g.m., s. 7.

Bulgaristan şarapçılık konusunda iyi örgütlenmiş iki önemli ülkeydi. Bulgaristan 1938 istatistiklerine göre 8.000 hektarlık alanda 221 milyon litre şarap üretebilirken, Yunanistan ise 142.000 hektardan 379 milyon litre şarap üretmektedir. Yine bir diğer şarap üreticisi ülke olan Yugoslavya ise 195.000 hektardan 1938 yılı verilerine göre 496 milyon litre şarap üretmektedir. Balkan ülkeleri arasında şarapçılığı en ileri düzeyde bulunan ülke Romanya'dır. 275.000 hektar alandan 1938 yılı verilerine göre 992 milyon litre şarap üretmiştir⁶⁸.

Türkiye'nin ihracat alanında rakibi konumunda bulunan Yunanistan, Belçika ve Fransa gibi ülkelere şarap ihracatı yapabilmektedir (İstihbarat Bülteni, Sayı 46, 1934, s. 296). Yunanistan'ın şarap ihraç ettiği bir diğer ülke de Almanya'dır. 1930-1934 yılları arasında Yunanistan'ın Almanya'ya ihraç ettiği miktar senelik ortalama beş bin tondur. Şarap üretimi ve ihracatında etkili olan bir diğer ülke ise Bulgaristan'dır. Bulgaristan, 1923 yılında 564.230 dekar olan bağlarını 1932 yılında 934.700 dekara çıkararak %66'lık bir artış sağlamıştır. Bulgaristan, 1923 yılında bir dekardan 225 kilogram üzüm alırken 1932 yılında 424 kilogram üzüm almaktadır. Balkan ülkeleri coğrafi avantajlarının da etkisiyle yıllar içerisinde hem üretim alanlarını ve miktarlarını hem de ihracat kapasitelerini arttırmıştır⁶⁹.

Fransa gibi Avrupa ülkeleri şaraplık üzüm ürettikleri halde Balkan ülkelerinden de açıklarını kapatmak amacıyla ithalat yapmaktaydı. 1934 yılında ürünün çok olması Yunanistan'da üreticileri zor duruma sokmuştur. Bağcılar hükümete başvurarak korunmalarını talep etmişlerdir⁷⁰. Dünyada şarapçılık konusunda en ileri ülke Fransa'dır. Ülke şartları bağcılık için çok uygun olduğu gibi bu şartların değerlendirilmesi konusunda da ciddi bir bilinç söz konusudur. Fransa'daki bağ alanları 1 milyon 55 bin hektar olmakla birlikte 1938 verilerine göre üretilen şarap miktarı 1 milyar litredir. Fransa, şarapçılıkta çok iyi organize olmuştur. Ülke çeşitli bölgelere ayrılmış ve her bölgeye bir şarap ve bağ istasyonu kurulmuştur. Bu istasyonlarda uzmanlar, laboratuvar şefleri ve uzmanlar görev almıştır. Üretim ve satış ayrı ayrı teşkilatlandırılmıştır. Şarapçılıkta gelişmiş bir diğer ülke ise Almanya'dır. 72.000 hektar bağ alanında 1938 yılında 331.600.000 litre şarap üretmiştir. Almanya, iklim ve üzüm cinsleri yüzünden sofra ve ucuz şaraptan ziyade kaliteli şaraplarda uzmanlaşmıştır⁷¹. Türkiye'nin bu yıllarda şarapçılığı geliştirebilmesi için Avrupa ülkelerini örnek alarak istasyonlar kurması, mesleki bilgiyi arttırması, üretim ve satış kooperatifleri açması, ihraç ürünlerini devlet şarapçılık laboratuvarlarında denetlemesi gerekmektedir.

⁶⁸ İstihbarat Bülteni, Sayı 118, 1946, s. 10.

⁶⁹ İstihbarat Bülteni, Sayı 48, 1934, s. 312.

⁷⁰ İstihbarat Bülteni, Sayı 52, 1934, s. 344.

⁷¹ İstihbarat Bülteni, Sayı 118, 1946, s. 12.

Gümrük ve İnhisarlar Bakanlığı'nın üzümcülük menfaatlerinin korunması ve uluslararası şarap piyasalarının ıslahı gibi amaçlarla Türkiye'nin uluslararası şarap ofisine katılması yönündeki talebi Bakanlar Kurulu tarafından onaylanmıştır. Paris'te bulunan bu kuruluşa katılmak uluslararası üretim bölgeleriyle temas halinde olmak bakımından avantajlı bir durum yaratacağı⁷².

Tekel Genel Müdürlüğü tarafından 27.03.1946 tarihinde Ankara'da Bağcılık ve Şarapçılık kongresi düzenlenmiştir. Bu kongrenin amacı şarapçılığı ve bağlı olduğu ekonomik yapıyı kaldırmak ve gerekli olan teşkilatlanmayı bilimsel bir zihniyetle gerçekleştirmektir. Şarapçılığın ıslah edilmesi, ihracatın düzenli bir şekilde gerçekleştirilmesi ve uluslararası piyasalarda ihracat imkânlarını arttırabilmek için ihracat bürolarının kurulması, bölge kooperatiflerinin kurularak üretim ve satış işlerinin organize edilmesi ve özellikle şarap teknisyenlerinin yetiştirilmesi işi gibi konular ele alınmıştır⁷³.

Kongreye çeşitli bölgelerden gelen katılımcıların kendi bölgeleri için pozitif ayrımcılık beklentilerine girmesi kongrenin verimini düşürmüştür. Trakya bölgesinden gelenler Trakya'nın savaşlar dolayısıyla zarar gördüğünü ve üreticilerinin prim yoluyla desteklenmesini talep etmişlerdir. Ancak İzmir ve Ege bölgesini temsilen konuşan Ekrem Tonger, tek tip bir sistemin daha verimli olacağını vurgulamıştır⁷⁴.

Tekel İdaresi, sadece Türkiye'de düzenlediği ulusal kongreyle yetinmedi. 1946 yılında Fransa'da düzenlenen uluslararası şarap kongresine ilk kez katılan Türkiye, uluslararası şarap ofisinin de bir üyesi oldu. Türkiye'den Amerika dahil dünyanın çeşitli ülkelerinden yaklaşık olarak 2-2,5 milyon litre şarap talep edilmekteydi. Türkiye'nin ihracat alanında varlık gösterebilmesi için nitelik, fiyat ve nakliyat konularındaki sorunlarını aşması da gerekmektedir⁷⁵. Türkiye, 1947 yılında Fransa'da Montpellier'de yapılacak olan kısa boğum bağ hastalıkları konusuna ait toplantı ile Milletlerarası şarap ofisi komitesinin Paris'te yapacağı toplantıya katılım gerçekleştirmiş ve bu süreçlerin içine dahil olmaya çalışmıştır⁷⁶. Türkiye, uluslararası etkinliklere katıldığı gibi bu tarz etkinlikleri Türkiye'de de gerçekleştirmiştir. 22-25 Eylül 1947 tarihinde İstanbul'da uluslararası 3. üzüm, üzüm suyu ve şarap kongresini düzenlemiştir⁷⁷. Türkiye, Estonya ve Danimarka gibi ülkelere düşük miktarlarda da olsa ihracat

⁷² BCA. KDB 1928-. 030.18.01.02/83.40.8., 05.05.1938.

⁷³ İstihbarat Bülteni, Sayı 118, 1946, s. 3.

⁷⁴ İstihbarat Bülteni, Sayı 118, 1946, s. 34.

⁷⁵ Ayın Tarihi, Sayı 157, 1946, s. 158.

⁷⁶ BCA. KDB 1928-. 030.18.01.02/113.37.12., 31.05.1947.

⁷⁷ BCA. KDB 1928-. 030.18.01.02/114.55.9., 01.08.1947.

yapabilmekteydi. Türkiye'nin her ne kadar ihracat alanındaki uğraş ve çabaları devam etse de alkollü içki ihracatında kısa vadede arzu edilen seviyeye ulaşamamıştır. 1952 yılına gelindiğinde Türkiye'nin toplam alkollü içki ihracatı 2215 litredir⁷⁸.

SONUÇ

Osmanlı Devleti zamanında şarapçılık, oldukça ilerlemiş bir durumdaydı. Düyun-u Umumiye istatistiklerine göre 100 milyon litreye kadar üretilen şarap, Balkan Savaşları ile sekteye uğramış, 1930-31 senelerinde iki milyon kiloya kadar düşmüştür. Şarapçılığın tekrar gelişmesi ve üretiminin artması Cumhuriyet idaresi döneminde olmuştur. Cumhuriyet hükümetleri şarabı 1913'lü yılların öncesinde olduğu gibi önemli bir ihraç ürünü haline getirebilmek amacıyla sistemli ve bütüncül bir politika uygulamıştır.

Tekel İdaresi, yeni bir anlayış ve vizyonla üzüm bağlarını bilimsel metotlarla işleyerek Türkiye'nin ihracat kapasitesini arttırmak istemişti. İdare, tarımsal ihraç gelirlerinin kullanılması yoluyla ve sanayi atılımlarının gerçekleştirilmesi amacıyla ciddi ve özverili bir çalışma ortaya koymuştu. Yumuşak içkilerin tüketilmesinin sağlık ve kuvvet vereceği inancıyla hareket eden Cumhuriyet yöneticileri Tekel İdaresi aracılığıyla gelirlerine şarap alanındaki ihracattan elde edilebilecek olanları da dahil etmek istemiş ve bu amaçla bağıcılığı koruma altına alarak kaliteyi arttırmaya çalışmıştır. Bu alanda Yunanistan ve Bulgaristan gibi ülkelerin elinde bulundurduğu pazarlar uzun vadede ele geçirilmek istenmekteydi.

Türkiye'de şarapçılığa ayrılan sermaye 1930'lu yıllar için oldukça azdır. Hammadde için verilen para 300.000 lira civarındadır. Ayrıca imalathanelerde kullanılan aletler oldukça ilkel bir konumdaydı. Üretim bilimsel yöntemlerle yapılmadığı, modern ve teknik cihazlar kullanılmadığı, yaş olarak tüketilen kaliteli ürünlerden de şarap yapılmadığı sürece Türkiye'nin bu yıllarda şarap ihracatı yapması mümkün gözükmemekteydi. Şarap ihracı yapılmadığı sürece de Türkiye'de bağıcılığın gelişmesi ve çiftçinin kalkınması mümkün değildi. Bu kısır döngüden kurtulmanın tek yolu ise Tekel İdaresi'nin inisiyatif olarak ve şarapçılığı geliştirerek Türk köylüsünü kalkındırmasıydı.

Uzun yıllar boyunca teknik anlamda geri kalan şarapçılık Cumhuriyet yöneticileri tarafından geliştirilmeye çalışıldı. İşlenmiş tarımsal ürünlerin ihracı yoluyla gelir elde etmek ve bu gelirlerle sanayi alanlarına kaynak ayırmak temel

---

⁷⁸ İstatistik Özetleri Dış Ticaret 1938-52, 1953, s. 4.

öncelikti. Ancak şarapçılıkta böyle bir durumun gerçekleşmesi kısa vadede mümkün olmayan bir durumdu. Şarapçılıkla ilgili kanunların hazırlanması, üzüm bağlarının geliştirilmesi, çiftçi ve sanayicilerin yetiştirilmesi zaman isteyen bir işti. Tekel İdaresi, çok uzun yıllar sonunda gelir getirebilecek bir işi bütüncül bir ekonomi politikasıyla ele almış ve Cumhuriyet'in ilk yıllarından itibaren bu alanda yatırım yapmıştır.

KAYNAKÇA / REFERENCES

Kitaplar

- Atatürk, M. K. (2010). *Medeni Bilgiler*. (2. Baskı). Toplumsal Dönüşüm Yayınları.
- Çavdarlı, R. (1937). *Eski Türklerde Şarap ve Tarihi*. Resimli Ay Matbaası.
- Doğruel F.S. (2000). *Osmanlı'dan Günümüze Tekel*. Tekel Yayınları.
- Issawi, C. (1980) *The Economic History of Turkey 1800-1914*. The University of Chicago Press.
- Kuruç, B. (1988). *Belgelerle Türkiye İktisat Politikası*, cilt 1. Ankara Üniversitesi Basımevi.
- Tezel, Y. S., (1982). *Cumhuriyet Dönemi'nin İktisadi Tarihi (1923-1950)*. Yurt Yayınevi.
- Yerasimos, S. (1976). *Az gelişmişlik Sürecinde Türkiye*, cilt 3. Gözlem Yayınları.

İstatistikler ve Kurum Yayınları

- Cumhuriyet Rejiminde İnhisarlar*, T.C. İnhisarlar İdaresi, İnhisarlar Matbaası, 29 Ekim 1943.
- Devlet İnhisar İdareleri ve İnhisar Maddeleri İstatistiği*, (1932) Başvekalet İstatistik Umum Müdürlüğü, İstanbul Marifet Matbaası, Ankara.
- İhtisas Raporları 1931 Birinci Ziraat Kongresi*, (1931) Milli İktisat ve Tasarruf Cemiyeti, Cilt 2, Ankara.
- İnhisarlar İdaresi İşletme Muamalatına Ait İhbari Malumat*, (1938) Başvekalet İstatistik Umum Müdürlüğü, R. F. Matbaası, İstanbul.
- İstatistik Özetleri Dış Ticaret 1938-52*, (1953) İstatistik Umum Müdürlüğü.

- İstihbarat Bülteni*, İnhisarlar Umum Müdürlüğü, Fevkalade Sayı, 1933.
- İstihbarat Bülteni*, İnhisarlar Umum Müdürlüğü, Sayı 46, 1934.
- İstihbarat Bülteni*, İnhisarlar Umum Müdürlüğü, Sayı 48, 1934.
- İstihbarat Bülteni*, İnhisarlar Umum Müdürlüğü, Sayı 52, 1934.
- İstihbarat Bülteni*, İnhisarlar Umum Müdürlüğü, Sayı 117, 1944.
- İstihbarat Bülteni*, İnhisarlar Umum Müdürlüğü, Sayı 118, 1946.
- Osmanlı Dönemi Tarım İstatistikleri 1909, 1913 ve 1914*, (1997) Haz.: Tevfik Güran, Tarihi İstatistikler Dizisi, Cilt 3, Ankara.
- Tarım İstatistikleri 1928-36*, (1937) Başvekalet İstatistik Umum Müdürlüğü, Mehmet İhsan Matbaası, Ankara.
- Türk Ziraat Tarihine Bir Bakış*, (1938) Birinci Köy ve Ziraat Kalkınma Kongresi Yayını, Devlet Basımevi, İstanbul.

Makaleler

- Biron, M. (1944). Avrupa üzüm cinslerinin Türkiye iklimine intibakları. *İstihbarat Bülteni*, 117, 17.
- Biron, M. (1940). Türkiye bağları ve şarapları. *İstihbarat Bülteni*, 110, 8.
- Cavid, S. (1940). İzmir şarap fabrikası. *İktisadi Yürüyüş*, 19, 7.
- Cilov, H. (1949). Memleketimizde rakı istihlâkinin tetkiki. *İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mecmuası*, 10, 202.
- Ergüven, R. (1944). İnhisarlar Müskirat Fabrikaları. *İstihbarat Bülteni*, 117, 51.
- İnel, E. N. (1944). Üzümlerimizin kıymetlendirilmesi ve şarapçılığımız. *İstihbarat Bülteni*, 117, 4.
- İnel, S. (1944). Diğer Memleketlerde Şarapçılık. *İstihbarat Bülteni*, 117, 29.
- Syrett, E. F. (1994). *Patras, Osmanlı İmparatorluğu'nda Liman Kentleri*. Çev.: Gül Çağalı Güven, Tarih Vakfı Yurt Yayınları.
- Öncel, S. (1940). Trakya şarapçılığı. *İktisadi Yürüyüş*, 7, 14.
- Rıza, Z. (1931). Şarapçılık, ispiroculuk ve sirkecilik. *İhtisas Raporları 1931 Birinci Ziraat Kongresi*, Milli İktisat ve Tasarruf Cemiyeti, 2, 1658.
- Şevki, M. (1933). Milli mahrukat meselesi III ispiro. *Kadro*, 20, 38.

- Tahsin, S. (1931). Türkiye'de ispiroto ve şarapçılık. *İhtisas Raporları 1931 Birinci Ziraat Kongresi*, Milli İktisat ve Tasarruf Cemiyeti, 2, 1653.
- Tahsin, S. (1932). Misket şaraplarımız ve alçı meselesi. *Dönüm*, 2, 23.
- Tahsin, S. (1932). Türkiye'de şarapçılık mntıkaları. *Dönüm*, 9, 28.
- Tahsin, S. (1940). Türkiye'de ispiroto içki sarfıyatı. *Dönüm*, 8, 337.
- Tör, V. N. (1932). Üzüm meselesi. *Kadro*, 8, 45.
- Yazman, S. C. (1941) Şarap fabrikası. *İktisadi Yürüyüş*, 48, 14-20.

Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi

- BCA, KDB 1928 – Fon Kodu: 030.18.01.02, Yer No: 14.62.17.
- BCA, KDB 1928 – Fon Kodu: 030.18.01.02, Yer No: 37.49.14.
- BCA, KDB 1928 – Fon Kodu: 030.18.01.02, Yer No: 38.53.10.
- BCA, KDB 1928 – Fon Kodu: 030.18.01.02, Yer No: 57.65.5.
- BCA, KDB 1928 – Fon Kodu: 030.18.01.02, Yer No: 4.87.5.
- BCA, KDB 1928 – Fon Kodu: 030.18.01.02, Yer No: 83.40.8.
- BCA, KDB 1928 – Fon Kodu: 030.18.01.02, Yer No: 82.16.7.
- BCA, KDB 1928 – Fon Kodu: 030.18.01.02, Yer No: 86.37.20.
- BCA, KDB 1928 – Fon Kodu: 030.18.01.02, Yer No: 90.34.4.
- BCA, KDB 1928 – Fon Kodu: 030.18.01.02, Yer No: 113.37.12.
- BCA, KDB 1928 – Fon Kodu: 030.18.01.02, Yer No: 114.55.9.

Resmî Gazeteler

- Resmî Gazete, 3 Nisan 1926, Sayı: 338, s. 1235-1236.
- Resmî Gazete, 18 Haziran 1927, Sayı: 610, s. 2679.
- Resmî Gazete, 12 Haziran 1942, Sayı: 5130, s. 3131-3132.

Meclis Kaynakları

- Zabıt Ceridesi*, 65. Toplantı, 14 Eylül 1920, s. 142.

Zabıt Ceridesi, Devre 2, Cilt 8, 32. Toplantı, 8 Nisan 1924, s. 424.

Zabıt Ceridesi, Devre 2, Cilt 8, 65. Toplantı, 9 Nisan 1924, s. 562.

Zabıt Ceridesi, Devre 6, Cilt 26, 3. Toplantı, 8 Haziran 1942, s. 99-105.

Süreli Yayınlar

Ayın Tarihi, Sayı 102, 1942, s. 8.

Ayın Tarihi, Sayı, 102, 1942, s. 109.

Ayın Tarihi, Sayı 157, 1946, s. 159.

Ayın Tarihi, Sayı, 132, 1944, s. 21.

Akşam, 19 Temmuz 1937, s. 5.

Akşam, 1 Ocak 1939, s. 8.

EXTENDED ABSTRACT

Purpose: In this study, the contributions of winemaking to the economy in line with the agriculture and development policies of the early republican period are discussed. It was aimed to develop winemaking and turn it into an important export product. Thus, the Republic of Turkey is a country self-sufficient in agricultural areas in the inner face of efforts to have tried to become more clearly understood.

Methodology: While creating the study, the main sources and research works of the period were reviewed in detail and comprehensive results were tried to be reached. Archive documents, *Zabıt Cerideleri*, periodicals and the period of statistical records using countries with grapes and wine quantities produced in general position their sales and taking into account the income obtained in Turkey in the international arena were discussed comparatively. Then, activities to increase the quality in winemaking and activities of the Monopoly Administration were given. In addition to these, the laws and regulations issued by the state regarding this field were evaluated and all parts of the issue were brought together and a systematic method was formed in this way.

Findings: Anatolian soil is a fertile soil where various kinds of grapes are grown. In the Ottoman period, wine started to be produced and exported due to a disease that spread to the vineyards in France. The Monopoly Administration had embarked on a quest to develop winemaking, which was greatly disrupted after the war years. In Turkey, the biggest obstacle in the production and maturation on wine in the early stages was that a lot of people's knowledge and experience. Initially, it was aimed to produce only table wines instead of luxury wines. Monopoly Administration, separated by vineyards winemaking more product evaluation of the wine produced in Turkey and for economic

reasons, such as to implement in order to meet the export potential of these wines was a systematic policy. The sale of wine in the domestic market, like other beverages, belonged to the state exclusive. While determining the drinking policies, the Monopoly Administration tried to provide both clean and scientifically produced drinks and preferred the public to use low-grade drinks such as wine instead of drinks such as raki with a high alcohol grade. In addition, a comprehensive search process was initiated to increase the income of the country by obtaining good-grade wines and exporting them. It was one of the comprehensive policies that the people preferred to drink wine, which is a light drink, over heavy drinks and thus protect their health. The aim of winemaking, which has both economic and social dimensions, was to produce cheap and quality wines.

Results and Discussion: One of the losses suffered by the Ottoman State after World War I was the experienced workforce in the agricultural field. Winemaking, which was severely disrupted, was one of the areas most in need of improvement. Grape was gaining added value thanks to winemaking and turned into a strategic export product for the country. The most effective way to progress in this area was to make improvements in the production and processing processes in terms of quality and standardization. Experts from abroad were recruited and reclamation stations were opened. The wine factory, which was opened in Tekirdağ in 1930, was at the center of this effort and was undertaking an important task. At the same time, the support of the farmer by the Monopoly Administration was an important condition that served this policy. Despite all these efforts, it was not possible to achieve the desired results in the field of wine in terms of exports in the early republic period. However, it was a satisfactory initiative for state administrators who knew the importance of agricultural products and produced comprehensive policies in this direction. The experience and the experience gained in this field were obtained with a complementary function in terms of agricultural policy is trying to create the Republic of Turkey. Considering the unfavorable conditions in the country, the point reached was quite advanced compared to the capacity of the country.